

University of Tabriz-Iran
Quarterly Journal of
Philosophical Investigations
ISSN (print): 2251-7960 (online): 2423-4419
Vol. 13/ Issue.26/ spring 2019

Kant's Theory of Judgment, Explicit Predication or Implicit one?

Ahmad Aliakbar Mesgari¹, Arash Jamshidpour²

¹ *Assistance Professor, University of Shahid Beheshti (corresponding author),
Email: a-aliakbar@sbu.ac.ir*

² *Ph.D. Candidate of Modern and Contemporary Philosophy, University of
Shahid Beheshti, Email: arash_philomis@yahoo.com*

Abstract

Theory of judgment is a significant problem in contemporary philosophy. Epistemology, logic, semantics and cognitive psychology are important philosophical areas which deal with different faces of the theory of judgment. One of the greatest problems in contemporary Kant Studies concerns Kant's theory of judgment. Until 1970, an accepted reading of Kant's theory of judgment was widespread among Kant's English-speaking interpreters. Since 1970, some scholars began to understand and interpret Kant's theory of judgment in a different way. This shift has led to huge and wide interpretive-philosophical discussions among Kant's scholars. According to some scholars, traces of two different theories of judgment are found in Kant's works: explicit theory of judgment and implicit theory of judgment. In this paper, considering interpretive viewpoints of some of Kant scholars, we contrast these two theories of predication and explicate their differences. Our conclusion is that Kant's implicit or hidden theory of judgment is more consistent with Kant's works and philosophical views. Moreover, one of the main implications of implicit theory of judgment is that we must interpret Chapter of Schematism and logico-semantic structure of a priori synthetic judgments in a different way.

Keywords: theory of judgment, concept, intuition, analytic, synthetic, schematism, logical, semantic.

Introduction and Objective

Kant's theory of Judgment is the crossroad of all important problems put forward in Kant's theoretical philosophy. It can be claimed that most of Kant's main theses in epistemology, metaphysics, and philosophy of logic, philosophy of language and philosophy of mathematics have a close connection with Kant's theory of judgment. The analytic-synthetic distinction is one of the most significant distinctions in Kant's theory of judgment. In the interpretive literature, there are two conflicting views of the structure and components of analytic and synthetic judgments. These two views disagree on the logico-semantic content of analytic and synthetic judgments. First and older view argues that the constituents of all judgments are concepts, while second and more recent view argues that components of analytic judgments are only concepts but synthetic judgments consist of concepts and intuitions. Some of the Adherents of the second view call these two conceptions of propositional structure respectively "explicit or manifest" and "implicit or hidden" theory of judgment and predication. Our aim is to contrast these two theories of judgment or predication and clarify their differences.

Method

Our method in this paper is the interpretive method. For the purpose of interpreting Kant's views according to our scheme and objective, three sources have been consulted. Firstly, we referred to some of prominent Kant scholars' interpretations of Critical Philosophy. Secondly, we tried to reconstruct Kant's views in consideration of modern, analytic developments in contemporary philosophy, especially with regard to achievements in the philosophy of language. Thirdly, we took into account some of Kant's neglected works, such as his Lectures on Logic, his Correspondence, and his Reflexionen. These three sorts of interpretive sources comprise our hermeneutic material.

Findings and Arguments

Our finding in this paper is that Kant's "implicit or hidden" theory of judgment and predication has two interpretive-philosophical merits. Firstly, the implicit or hidden theory is more consistent with Kant's other sayings and views. Secondly, the implicit theory of judgment has more philosophical justification and strength. These findings are based on this master argument that Kant's manifest theory of judgment generates five interpretive problems which are not solvable according to Kant's explicit claims in Critique and Prolegomena. But, when we pay attention to Kant's arguments and practices in Critique and his other works, problems begin to disappear. Consequently, we should look for Kant's proper theory in his arguments and less quoted works.

Conclusions and Suggestions

The main conclusion of our findings is that if Kant's preferred theory of predication is his implicit or hidden theory of judgment, then we should interpret the chapter on Schematism and the logico-semantic structure of synthetic a priori judgments differently. For doing this, we should revisit Kant's distinction between concepts and intuitions. Our view is that some of Kant's central but ambiguous views are clarified only when we take notice of his other works, especially *Reflexionen*, *Lectures on Logic*, *Lectures on Metaphysics*, and *Correspondence*. Besides, findings of this paper show that considering Kant's theoretical philosophy in the context of his rationalist predecessors' philosophies (Leibniz and Wolf) is important and illuminating in reconstructing Kant's definitions and distinctions.

References

- Anderson, R.L. (2015) *The Poverty of Conceptual Truth, Kant's Analytic/Synthetic Distinction and the Limits of Metaphysics*. Oxford University Press, USA.
- Bennett, J (1974) *Kant's Dialectics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coffa, A. (1982) "Kant, Bolzano, and the Emergence of Logicism". *The Journal of Philosophy*, Vol. 79, No. 11, pp. 679-689.
- Ewing, A.C. (1938) *A Short Commentary on Kant's Critique of Pure Reason*. University of Chicago Press.
- Gram, M.S. (1966) *Two Theories of the A Priori*. Indiana University, Ph.D.
- Gram, M.S. (1968) *Kant, Ontology and the A Priori*. Evanston, Ill.: Northwestern University Press.
- Gram, M.S. (1980) "Kant and the Crisis of Syntheticity: The Kant-Eberhard Controversy". *Kant-Studien* 71 (1-4). pp. 155-180.
- Gram, M.S. (1982) "The Sense of a Kantian Intuition", in *Interpreting Kant*, ed. Moltke S. Gram. University of Iowa Press. pp. 41-67.
- Hanna, R. (2001) *Kant and the Foundations of Analytic Philosophy*. Oxford: Clarendon Press.
- Hanna, R. (2015) *Cognition, Content and the A Priori: A Study in the Philosophy of Mind and Knowledge*. OUP Oxford.
- Hanna, Robert. (2013) "Kant's Theory of Judgment." In Edward N. Zalta, ed., *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (summer 2013 edition)*. Available at <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/kant-judgment/>>.
- Kant, I (1983) *Kritik der Reinen Vernunft*. Trans by Dr. Mir Shamseddin Adib-Soltani. Tehran: Amir Kabir Publications.

- Kant, I (2004) *On a Discovery According to which Any New Critique of Pure Reason Has Been Made Superfluous by an Earlier One*. Trans by Mehdi Zakeri. Qom: Mofid University Publications.
- Kant, I (2011) *Prolegomena to Any Future Metaphysics That Will Be Able to Come Forward as Science*. Trans by Gholamali Haddad Adel. Tehran: Markaz e Nashr e Daneshgahi.
- Kant, I. (1998) *Critique of Pure Reason*. Trans. and ed. P. Guyer and A. Wood. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. (1999) *Correspondence*. Trans. and ed. Arnulf Zweig. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. (2005) *Notes and Fragments*. Trans. Curtis Bowman, Paul Guyer, Frederick Rauscher, ed. Paul Guyer. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lu-Adler, H. (2013) "The Objects and the Formal Truth of Kantian Analytic Judgments". *History of Philosophy Quarterly*, Vol 30, No 2. pp. 177-93.
- Maritain, J. (1946) *An Introduction to Logic*. London: Sheed & Ward.
- Quine, W.V.O. (1961) *From a Logical Point of View: 9 Logico-Philosophical Essays*. 2nd Ed. New York: Harper & Row.
- Van Cleve, J. (1999) *Problems from Kant*. New York: Oxford University Press.
- Veatch, H.B. (1952) *Intentional Logic, A Logic Based on Philosophical Realism*. New Haven: Yale University Press.

نظریه حکم کانت: نظریه حمل صریح یا ضمنی؟*

احمد علی اکبر مسگری**

استادیار گروه فلسفه، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)

آرژش جمشیدیپور

دانشجوی دکتری فلسفه جدید و معاصر غرب، دانشگاه شهید بهشتی

چکیده

«نظریه حکم» موضوعی است که در چارچوب طیف گسترده‌ای از حوزه‌های فلسفی قرار می‌گیرد. معرفت‌شناسی، منطق، معناشناسی و روان‌شناسی شناختی حوزه‌های فلسفی مهمی هستند که با مباحث مربوط به «نظریه حکم» ارتباط وثیقی دارند. یکی از مسائل مهم در کانت‌شناسی معاصر انگلیسی‌زبان، بحث از سرشت نظریه حکم کانت است. تا دهه ۱۹۷۰، تصور خاصی از نظریه حکم کانت در میان مفسران انگلیسی‌زبان رایج بود. اما از دهه ۱۹۷۰، برخی از کانت‌شناسان به این نتیجه رسیدند که نظریه حکم کانت را باید به نحو دیگری تفسیر و صورت‌بندی کرد. این تغییر نظرگاه به ظهور طیف گسترده‌ای از مباحث تفسیری - فلسفی در میان کانت‌شناسان دامن زده است. یکی از این مناقشات تفسیری بحث از نظریه حکم کانت است. بنا به تفسیر برخی از کانت‌شناسان معاصر، در آثار کانت رد پای دو نظریه حکم متعارض را می‌توان یافت که برخی مفسران از آن‌ها به «نظریه حمل صریح» و «نظریه حمل ضمنی» تعبیر می‌کنند. در این مقاله، با نظر به تفاسیر برخی کانت‌شناسان، این دو نظریه حمل را در مقابل هم قرار می‌دهیم و تفاوت‌های این دو نظریه را روشن می‌کنیم. نتیجه‌گیری ما این است که نظریه حکم ضمنی یا پنهان کانت با آثار او و با آرای فلسفی‌اش بیشتر سازگار است. اگر این نتیجه‌گیری درست باشد، باید برداشت‌مان از نظریه حکم کانت را تغییر دهیم و نظریه حکم مختار و اندیشیده کانت را نه در صورت‌بندی‌های صریح وی در نقد عقل محض و تمهیدات، بلکه در نحوه استدلال‌های او بجوییم. گذشته از این، یکی از لوازم مهم «نظریه حمل ضمنی» این است که اگر این نظریه را نظریه حکم مختار کانت بدانیم، باید مبحث شاکله‌سازی و ساختار منطقی - معناشناختی احکام ترکیبی پیشینی را به شکل متفاوتی تفسیر کنیم.

واژگان کلیدی: نظریه حکم، مفهوم، شهود، تحلیلی، ترکیبی، شاکله‌سازی، منطقی، معنایی

* تاریخ وصول: ۹۷/۹/۱۳ تاریخ تایید نهایی: ۹۷/۱۲/۲

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «تحلیل و بررسی اصل مابعدالطبیعی علیت در فلسفه ابن سینا از منظر تفسیر تحلیلی جدید از کانت»، دانشگاه شهید بهشتی، استاد راهنما: دکتر احمد علی اکبر مسگری

** E-mail: a-aliakbar@sbu.ac.ir

مقدمه

نظریه‌های حکم شناختی مسائلی از چهار شاخه فلسفی معناشناسی، منطق، روان‌شناسی شناختی و معرفت‌شناسی را گرد هم می‌آورند تا نظریه‌ای فراگیر و منسجم دربارهٔ مقولهٔ «حکم» یا «حمل» ارائه کنند (Hanna, 2013: 1). «حکم» یا «قضیه»، در کنار «مفهوم» و «استدلال»، یکی از سه عنصر سازندهٔ منطق سنتی بود^۱ و بخش مهمی از کوشش‌های منطق‌دانان قدیم مصروف شناسایی و طبقه‌بندی انواع احکام و قضایا می‌شد. بحث از «جمله»، «قضیه» و «گزاره» در منطق و فلسفهٔ منطق کنونی هم جایگاه مهمی دارد. بنابراین، بخشی از مباحث نظریهٔ حکم در چارچوب منطق و فلسفهٔ منطق قرار می‌گیرد. بحث از اجزای سازندهٔ حکم و جایگاه آن‌ها در نقش‌های موضوعی - محمولی و نحوهٔ دلالت آن‌ها، پای معناشناسی^۲ را به میان می‌کشد. و نهایتاً، بحث از نسبت حکم با فاعل شناسنده، حوزه‌های روان‌شناسی شناختی و معرفت‌شناسی را هم به میان می‌آورد. هر فیلسوفی که می‌کوشد نظریه‌ای دربارهٔ حکم یا حمل بپرورد، باید به این چهار «وجه» حکم شناختی بپردازد (ibid).

ایمانوئل کانت از جمله فیلسوفانی است که در آثار مختلف خود به ابعاد متنوع مسئلهٔ حکم پرداخته است. برخی تمایزهای مهم فلسفهٔ نظری کانت، مانند تمایز پیشینی - پسینی، تحلیلی - ترکیبی، و ضروری - امکانی، همگی تمایزهایی در احکام و قضایا هستند و این مطلب از اهمیت مبحث حکم در فلسفهٔ کانت حکایت می‌کند. از همین روست که بحث از نظریهٔ حکم یا حمل کانت یکی از دلمشغولی‌های دیرینهٔ کانت‌شناسان و فیلسوفان پساکانتی بوده است. حقیقت این است که نظریهٔ حکم کانت محور و تلاقی‌گاه همهٔ مسائل مهمی است که در فلسفهٔ نظری کانت مطرح شده‌اند و ذهن و ضمیر فیلسوفان مختلف را در طی دو قرن اخیر به خود مشغول کرده‌اند. در واقع، اگر نتایج و ثمرات اصلی فلسفهٔ نظری کانت برای فلسفه‌های بعدی را در چهار قلمرو معرفت‌شناسی، مابعدالطبیعه‌شناسی (metametaphysics)، فلسفهٔ زبان و فلسفهٔ ریاضی قرار دهیم، می‌توان ادعا کرد که عموم مدعیات عمدهٔ کانت در این چهار حوزه، بی‌واسطه یا باواسطه، ارتباط تنگاتنگی با نظریهٔ حکم او دارند. تشخیص این واقعیت موجب شده است که حتی در جهان انگلیسی‌زبان هم، که سابقهٔ آشنایی دویست‌ساله با کانت دارند،^۳ مکتوبات منطقی کانت (که نظریهٔ حکم او در آن‌ها به تفصیل مطرح شده است) اهمیت بیشتری پیدا کنند و در کانون تحلیل‌های نوین از فلسفهٔ او قرار گیرند.

انتشار دو کتاب کانت، هستی‌شناسی و پیشینی (۱۹۶۸)، اثر مولتک اس. گرم، و مباحثهٔ کانت - ابرهارد^۴ (۱۹۷۳)، با مقدمهٔ بلند هنری آلیسون، بحث از نظریهٔ حکم کانت را به یکی از مباحث اصلی کانت‌شناسی در جهان انگلیسی‌زبان بدل کرد. مولتک گرم، هنری آلیسون و رابرت هانا از جمله مفسرانی هستند که، علیرغم برخی اختلاف‌نظرها، در این نظر همداستان‌اند که نظریهٔ حکم متعارف کانت که به صورت صریح و آشکار در آثاری چون نقد عقل محض و تمهیدات آمده است، در حقیقت نظریهٔ حکم اصلی و اندیشیدهٔ کانت نیست و معتقداند که نظریهٔ حکم کانت عموماً نادرست تفسیر شده است. مولتک گرم معتقد است که در نوشته‌های کانت با دو نظریهٔ حکم یا حمل رو به روییم: نظریهٔ حکم صریح یا آشکار، و نظریهٔ حکم ضمنی یا پنهان. از این گذشته، گرم معتقد است که اگر نظریهٔ حکم ضمنی یا پنهان را نظریهٔ حکم اصلی

و مختار کانت بدانیم، فهم و تفسیر ما از مبحث شاکله‌سازی و اجزای سازنده حکم ترکیبی پیشینی نیز دگرگون خواهد شد. در ادامه، به بحث از همین دو مسئله خواهیم پرداخت. تفاوت دو نظریه حمل صریح و ضمنی را توضیح می‌دهیم و استدلال می‌کنیم که نظریه حکم ضمنی یا پنهان بهتر از نظریه حمل صریح یا آشکار با متون و استدلال‌های کانت سازگار است. این تفسیر جدید لوازمی در مبحث شاکله‌سازی و ساختار معنایی احکام ترکیبی پیشینی دارد که در ادامه به آن می‌پردازیم.

۱. نظریه حکم کانت: صریح یا ضمنی؟

نظریه حکم صریح یا آشکار (explicit or manifest) کانت چیست و چگونه صورت‌بندی شده است؟ تمایز کانت بین احکام تحلیلی و ترکیبی آغازگاه و محور بحث ما از نظریه حمل کانت است. کانت می‌نویسد:

در همه احکامی که در آن‌ها نسبت موضوع با محمول اندیشیده می‌شود ... این نسبت به دو شیوه متفاوت ممکن است. یا محمول B به موضوع A تعلق دارد، همچون چیزی که در این مفهوم A مندرج است؛ یا B کاملاً خارج از مفهوم A است، اگرچه یقیناً در ارتباط با آن قرار دارد (A 6/B 10).

از این قطعه، دو نکته را می‌توان استنباط کرد. نکته اول این است که تمایز تحلیلی - ترکیبی برای کانت تمایزی معناشناختی (semantic) است. امروزه و در فلسفه تحلیلی، معمولاً این مطلب را یادآوری می‌کنند که تمایز تحلیلی - ترکیبی تمایزی معناشناختی است، تمایز پیشینی - پسینی تمایزی معرفتی است و تمایز ضروری - امکانی تمایزی مابعدالطبیعی است. به بیانی دیگر، تمایز تحلیلی - ترکیبی تمایزی است بین دو نوع سازمان یا ساختار قضایا و گزاره‌ها؛ تمایزی بین دو نوع محتوای آگاهی که در ساختار حکم ریخته می‌شوند. از این منظر، تمایز کانت را با تعابیر امروزی می‌توان تمایزی معناشناختی خواند.

نکته دوم این است که بر اساس این تمایز، احکام تحلیلی و ترکیبی تمایزی بین دو نوع نسبت مفاهیم هستند: اگر «مفهوم» محمول در «مفهوم» موضوع مندرج باشد، حکم تحلیلی است، و اگر «مفهوم» محمول در «مفهوم» موضوع مندرج نباشد، حکم ترکیبی است. از این نحوه طرح تمایز پیداست که از نظر کانت، در هر دو نوع حکم تحلیلی و ترکیبی، اجزای سازنده حکم مفاهیم هستند. گاهی مفاهیم موضوعی - محمولی رابطه اندراجی (containment relation) دارند و این نوع رابطه سازنده حکم تحلیلی است، و گاهی مفاهیم موضوعی - محمولی رابطه اندراجی ندارند و این نوع رابطه سازنده حکم ترکیبی است. این همان نظریه حکم صریح یا آشکار کانت در بحث از تمایز تحلیلی - ترکیبی است.

همین شیوه طرح تمایز را در تمهیدات نیز می‌یابیم. کانت در ذیل عنوان «در باب تفاوت میان احکام تألیفی و تحلیلی به طور کلی» می‌نویسد:

در احکام تحلیلی هیچ چیزی در محمول نیست که قبلاً در مفهوم موضوع واقعاً ولو با وضوح و ظهور کمتری به تصور نیامده باشد. اگر بگوییم هر جسمی ممتد است به مفهومی که از جسم دارم کمترین وسعتی نبخشیده‌ام و فقط آن را تحلیل کرده‌ام. ... قضیه بعضی از اجسام

سنگین است، برخلاف، در محمول واجد چیزی است که حقیقتاً در مفهوم کلی جسم اندیشیده نشده است. ... لذا باید چنین حکمی را حکمی تألیفی بنامم (کانت، ۱۳۹۰: ۷-۹۶).

در این قطعه از تمهیدات نیز محور تمایز تحلیلی - ترکیبی همان رابطه اندراجی میان «مفاهیم» است. امتداد در «مفهوم» جسم مندرج است، اما سنگینی در «مفهوم کلی جسم» اندیشیده و مندرج نشده است. بنابراین، هر دو جزء سازنده حکم، یعنی موضوع و محمول، مفهوم هستند.

اگر این صورت‌بندی از ساختار حکم را نظریه حکم صریح یا آشکار کانت بدانیم، دو پرسش انتقادی - تفسیری مهم مطرح خواهد شد: ۱. آیا این شیوه صورت‌بندی تمایز تحلیلی - ترکیبی از نظر فلسفی موجه است یا نه؟ ۲. آیا این صورت‌بندی از تمایز تحلیلی - ترکیبی با صورت‌بندی‌های دیگر او از این تمایز و با سایر آرای کانت سازگار است یا نه؟ پرسش اول پرسشی است انتقادی در باب کفایت یا توجیه فلسفی صورت‌بندی کانت از تمایز تحلیلی - ترکیبی. پرسش دوم پرسشی تفسیری است درباره سازگاری و انسجام آرای کانت در مورد این تمایز. ما در این مقاله با پرسش انتقادی اول سر و کار نداریم و فقط خاطر نشان می‌کنیم که دو انتقاد مشهور به صورت‌بندی صریح کانت از تمایز تحلیلی - ترکیبی این بوده است که اولاً این تمایز مرز دقیقی بین احکام تحلیلی و ترکیبی ترسیم نمی‌کند (برای مثال، بر اساس تمایز کانت، گزاره «چمن سبز است» تحلیلی است یا ترکیبی؟) و دوماً این شیوه بیان تمایز فقط بر احکام حملی تک‌موضوعی اطلاق‌پذیر است و احکام شرطی یا حتی احکام حملی دو‌موضوعی و چندموضوعی (قضایای بیانگر نسب) را در بر نمی‌گیرد، زیرا دو دسته احکام اخیر اساساً ساختار موضوع - محمولی ندارند و مسئله اندراج در مورد آن مطرح‌شدنی نیست (اشکال دوم را با نظر به تحولات منطق جدید و بسط منطق جمله‌ها و منطق محمول‌های چندموضوعی اشکالی اساسی دانسته‌اند). در هر صورت، صرف‌نظر از کفایت و صحت فلسفی تمایز کانت، پرسش اصلی ما در این بخش از مقاله پرسش دوم است: آیا این بیان کانت از تمایز با سایر آرای او سازگار است یا نه؟

مولتک اس. گرم معتقد است که این صورت‌بندی از تمایز تحلیلی - ترکیبی اشکالاتی تفسیری به بار می‌آورد. اشکالات گرم را می‌توان در ۵ مورد زیر خلاصه کرد.

۱. موضوع و محمول برخی احکام ترکیبی به صورت کلی و ضروری با یکدیگر ترکیب می‌شوند. اما همین مطلب در مورد احکام تحلیلی نیز صادق است؛ موضوع و محمول احکام تحلیلی هم به صورت کلی و ضروری با یکدیگر ترکیب می‌شوند. در این صورت، چرا نگوییم که در احکام ترکیبی پیشینی هم محمول، ولو به صورت مستتر، در مفهوم موضوع مندرج شده است؟ شاید گفته شود که در احکام ترکیبی پیشینی، مفاهیم سازنده حکم به صورت کلی و ضروری در مورد تجربه صادق‌اند. اما همین مطلب در مورد حکمی تحلیلی همچون «همه انسان‌ها حیوان ناطق هستند» هم صادق است. بنابراین، صادق بودن در مورد تجربه تمایزی بین احکام ترکیبی پیشینی و تحلیلی ایجاد نمی‌کند. شاید پاسخ دیگر این باشد که در احکام ترکیبی، ما هنگام اندیشیدن به موضوع حکم، محمول را به تصور در نمی‌آوریم. اما این پاسخ مشکل را حل نمی‌کند، زیرا «این نوع توسل به اندیشیدن یا نیندیشیدن به محمول در مفهوم موضوع می‌تواند به آسانی بی‌اعتبار

شود، هرگاه نشان داده شود که دلیلی قانع کننده برای تحلیلی دانستن احکام ترکیبی پیشینی وجود دارد» (Gram, 1968: 17).

اشکال اول نشان می دهد که وقتی تمایز تحلیلی - ترکیبی را بر اساس اندراج یا عدم اندراج مفاهیم در یکدیگر تعریف می کنیم، تفاوت بین دو نوع کلیت و ضرورت احکام تحلیلی و ترکیبی از میان می رود. تفاوت بین این دو نوع کلیت و ضرورت فقط زمانی روشن می شود که ابتدا تمایزی بگذاریم بین دو نوع ضرورت منطقی و واقعی، و در وهله بعد ضرورت منطقی را با نسبت بین مفاهیم مرتبط کنیم و ضرورت واقعی را با نسبت مفاهیم با شهودها یا اشیا. نظریه حکم صریح کانت نمی تواند تصویر روشنی از این دو نوع ضرورت و تمایز آنها ترسیم کند.

۲. نظریه حکم صریح کانت با این نظرگاه وی که احکام ریاضی ترکیبی هستند ناسازگار است. چنان که گرم می گوید، کانت از زمان تألیف رساله تحقیق درباره تمایز اصول الهیات طبیعی و اخلاق (۱۷۶۴) معتقد بوده است که هر دو دسته مفاهیم ریاضیاتی و غیرریاضیاتی تعریف پذیراند. البته، همانطور که گرم اشاره می کند، کانت معتقد است که تعریف این دو دسته مفاهیم تفاوتی اساسی دارد. تعریف یک مفهوم ریاضی از طریق ساختن آن در شهود انجام می شود. در مقابل، تعریف مفاهیم غیرریاضیاتی «مبتنی است بر فهرست کردن همه مؤلفه های آن مفاهیم» (ibid: 45). اما، گرم بر این نظر است که فارغ از شایستگی ها و ناشایستگی های این برداشت از نحوه شکل گیری مفاهیم، سخنان کانت نشان نمی دهد که «ساختار منطقی تعریف» در ریاضیات با ساختار منطقی تعاریف در سایر علوم فرق دارد. اگر مفاهیم ریاضیاتی تعریف پذیر باشند، چرا نگوئیم که تعریف در ریاضی همان تحلیل یک مفهوم مرکب به اجزای سازنده آن است؟ و چرا نتیجه نگیریم که در احکام ریاضی هم با تحلیل مفهوم موضوع، محمول از دل آن بیرون می آید؟ در واقع، تعریف پذیری مفاهیم ریاضی، امکان بدل شدن احکام ترکیبی به احکام تحلیلی را در قلمرو ریاضیات معقول و موجه می کند. و بنابراین، «تعریف پذیری مفاهیم ریاضیاتی دستکم در بادی نظر شاهدهی است بر این که مفاهیم محمولی احکام ریاضی درون مفاهیم موضوعی این احکام اندیشیده یا مندرج می شوند» (ibid: 46). اگر این نتیجه گیری درست باشد، در آن صورت نظریه حکم صریح کانت نمی تواند توضیح دهد که چرا کانت در دوره نقادی همواره به ترکیبی بودن ریاضیات معتقد بود. و این از نظر گرم نشانگر آن است که شیوه و روش دیگری برای ترسیم تمایز تحلیلی - ترکیبی وجود دارد که استدلال های کانت مستلزم آن هستند، اما صورت بندی صریح و اندیشیده وی آن شیوه را مبهم و کمرنگ کرده است (ibid: 47).

اشکال دوم زمانی روشن تر می شود که دریابیم چرا بسیاری از فیلسوفان، ریاضی دانان و منطقدانان قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم (همچون بولتسانو و راسل) می کوشیدند ایده «شهود محض» کانت را رد کنند. این متفکران احکام ریاضی را تحلیلی می دانستند و از نظر آنها تلاش برای رد ترکیبی بودن ریاضیات مشروط به رد ایده «شهود محض» کانتی بود.^۵

۳. مشکل سوم به موضوع گنجاندن یک مفهوم در مفهوم دیگر برمی گردد. اگر اقتران و پیوستگی دائمی مدلول مفهوم محمول با مدلول مفهوم موضوع نشان و دلیل تحلیلیت یک حکم باشد، چرا همین معیار دلیل تحلیلیت احکام ترکیبی پیشینی نباشد؟ برای مثال، گزاره «طلا فلزی زرد رنگ است» را در نظر

بگیرید. کانت در تمهیدات این حکم را نمونه‌ای از احکام تحلیلی می‌داند زیرا «آن مفهوم [طلا] خود متضمن آن است که این جسم زرد است و فلز است» (کروشه از ماست) (کانت، ۱۳۹۰: ۹۷). در واقع، یک شیوه بیان معنای تحلیلی بودن این حکم این است که مدلول مفهوم محمول، یعنی فلزی بودن و زردی، همواره با مدلول مفهوم موضوع، یعنی طلا، اقتران و پیوستگی خواهد داشت؛ مدلول‌های این مفاهیم هرگز بدون یکدیگر مشاهده نخواهند شد. حال، سخن گرم این است که در احکام ترکیبی نیز مدلول مفهوم محمول با مدلول مفهوم موضوع اقتران و پیوستگی دائمی دارد و بنابراین، چرا این احکام را تحلیلی ندانیم؟ گرم به قطعه‌ای از مباحثه کانت با ابرهارد استناد می‌کند که در آن کانت می‌گوید: «از سوی دیگر، ثبات نیز یک وصف جوهر است؛ زیرا یک محمول کاملاً ضروری آن است اما مندرج در خود مفهوم جوهر نیست» (کانت، ۱۳۸۳: ۵-۲۱۴). به نظر می‌رسد پرسش گرم این است که اگر «ثبات» محمول کاملاً ضروری «جوهر» است و به بیانی دیگر، اگر مدلول مفهوم «ثبات» (محمول حکم) با مدلول مفهوم جوهر (موضوع حکم) اقتران و پیوستگی دائمی دارد، چرا محمول «ثبات» را تحلیل مفهوم «جوهر» ندانیم، همانطور که مفهوم «زردی» و «فلز بودن» را تحلیل مفهوم «طلا» دانستیم؟ به این ترتیب، به نظر گرم، نظریه حکم صریح کانت نمی‌تواند نشان دهد که احکامی که بنا به ادعا ترکیبی هستند، در واقع تحلیلی نیستند، «زیرا به ما گفته نمی‌شود چرا دلایلی مشابه به کار گرفته می‌شوند تا برخی احکام را ترکیبی بشمارند و برخی دیگر را تحلیلی» (Gram, 1968: 48).

۴. مشکل دیگر این است که کانت در برخی مواضع گزاره‌های دربردارنده مقولات را تحلیلی می‌داند، اما در برخی مواضع دیگر چنین گزاره‌هایی را ترکیبی می‌داند. برای مثال، کانت می‌نویسد:

اگر ثبات را (که وجود در همه زمان‌هاست) کنار بگذارم، در آن صورت، در مفهوم من از جوهر چیزی باقی نمی‌ماند مگر تصور منطقی موضوع، که من آن را از این طریق تحقق می‌بخشم که چیزی را به تصور درمی‌آورم که فقط به عنوان موضوع می‌تواند واقع شود (بدون این که محمول چیزی باشد) (A 243/B 301).

از این قطعه چنین برمی‌آید که مفهوم «ثبات» بخشی از مفهوم جوهر است چرا که کانت می‌گوید اگر ثبات را کنار بگذاریم در «مفهوم» جوهر چیزی جز تصور^۶ (representation) منطقی موضوع باقی نمی‌ماند. و این بدان معناست که گزاره «هر جوهری ثابت است» گزاره‌ای تحلیلی است. اما می‌دانیم که کانت این گزاره را ترکیبی می‌دانست. گرم از این فقره نتیجه می‌گیرد که نظریه حکم صریح نمی‌تواند توضیح دهد که چرا کانت اصرار داشت که این گزاره ترکیبی است. در واقع، صورت‌بندی صریح کانت از نظریه حکم‌اش با تصور او از ترکیبی بودن این گزاره‌ها ناسازگار است.

اما در نقد قطعات دیگری هم هستند که کانت در آن‌ها صراحتاً می‌گوید که از مقولات صرف نمی‌توان احکام ترکیبی ساخت. در B 289 می‌خوانیم:

به همان سان، نتیجه می‌گیریم که از مقولات محض، هیچ گزاره ترکیبی نمی‌توان ساخت - برای مثال، در کل هستی، جوهر وجود دارد، یعنی چیزی که فقط به عنوان موضوع می‌تواند وجود داشته باشد و نه به عنوان محمول صرف.

سخن کانت این است که از مقوله محض جوهر که همان تصوّر منطقی موضوع است نمی‌توان گزاره‌ای ترکیبی در مورد وجود جواهر در جهان به دست آورد. دلیل این مدعا این است که «تا زمانی که شهودی وجود ندارد، شخص نمی‌داند که آیا از طریق مقولات به یک شیء می‌اندیشد یا نه» (B 288). اما در اینجا پرسشی مطرح می‌شود: اگر بر اساس آرای کانت در نقد و تمهیدات اجزای سازنده حکم ترکیبی مفاهیم هستند، در آن صورت، چرا ارجاع به شهود برای ترکیبی بودن حکم مطرح می‌شود؟ به این ترتیب، ناهمخوانی دیگری بین آرای کانت در مواضع مختلف وجود دارد. «نظریه صریح تمایز ترکیبی - تحلیلی توضیح نمی‌دهد که چگونه ممکن است برخی مفاهیم جزئی از مفاهیم دیگر باشند و با این همه در آن‌ها اندیشیده نشوند، یا چگونه نسبتی که یک مفهوم با شهود دارد، گزاره‌ای را که آن مفهوم جزئی از آن است ترکیبی می‌سازد» (Gram, 1968: 50).

۵. کانت در بحث با ابرهارد و در کتاب نقد مدعی است که (الف) هیچ میزانی از تحلیل نمی‌تواند نشان دهد که یک حکم ترکیبی تحلیلی است، و (ب) از مجموعه‌ای از گزاره‌های تحلیلی نمی‌توان گزاره‌ای ترکیبی به دست آورد (ibid:50). اما این دو مدعا زمانی می‌توانند موّجه باشند و نظریه حکم کانت را از نظریه حکم لایب‌نیس، وولف و پیروان‌شان متمایز کنند که کانت نشان دهد احکام ترکیبی در واقع احکام «به شکل مستتر تحلیلی» (covertly analytic) نیستند. اما اگر معیار تمایز «نوعی» بین گزاره‌های تحلیلی و ترکیبی همان اندیشیدن یا نیندیشیدن به مفهوم محمول در مفهوم موضوع باشد، چرا نگوئیم که این «فقط واقعیتی درباره توانایی‌های تحلیلی ... ماست نه واقعیتی مربوط به ساختار منطقی گزاره‌ای که در حال تحلیل آن هستیم؟» (ibid: 52). به این ترتیب، بر اساس نظریه صریح تمایز تحلیلی - ترکیبی، تمایز تحلیلی - ترکیبی بدل به تمایزی بین گزاره‌های صراحتاً تحلیلی و گزاره‌های به شکل ضمنی تحلیلی می‌شود. و بنابراین، «اگر ما نظریه صریح تمایز ترکیبی - تحلیلی را بپذیریم، نتیجه این خواهد بود که کانت آنچه را اساسی‌ترین تمایز در نظریه منطقی‌اش می‌دانست، بر همان بنیادهایی بنا کرده بود که لایب‌نیس برای از میان بردن آن تمایز به کار برده بود» (ibid: 52).

این‌ها تعارض‌هایی هستند که میان نظریه صریح تمایز تحلیلی - ترکیبی کانت و شیوه کاربرد این نظریه در قطعات مختلف کتاب نقد وجود دارد. لبّ مدعای گرم این است که توصیف صریحی که کانت از این تمایز می‌دهد در تعارض با کاربرد عملی این تمایز در استدلال‌های مختلف نقد است (ibid:5, 11, 45).

اما مطلب به همینجا ختم نمی‌شود. مشکل نظریه صریح تمایز تحلیلی - ترکیبی فقط این نیست که با برخی استدلال‌های کانت در نقد ناسازگار است. مشکل دیگر این است که حتی صورت‌بندی‌های صریح این تمایز در آثار کانت هم آنقدرها ساده و سرراست نیستند. گرم به نمونه‌ای از این تعارض در صورت‌بندی‌های نقد و تمهیدات اشاره می‌کند. کانت در نقد می‌نویسد: «محتوای شناخت ما هر چه که باشد، و به هر شکلی که با شی مرتبط شود، شرط کلی اما یقیناً فقط سلبی همه احکام ما این است که آن‌ها خودمتناقض نباشند» (A 150/B 189). بر اساس این فقره، فقط با تأمل در ساختار منطقی حکم و بدون نظر به محتوای حکم می‌توان تحلیلی یا ترکیبی بودن آن را تعیین کرد. به بیانی دیگر، «ما با ابزار

منطق صوری می‌توانیم کشف کنیم که آیا یک حکم خودمتناقض و در نتیجه تحلیلی است یا نه» (Gram, 1968: 54). و لازمه این سخن این است که با ابزار منطق صوری می‌توان ترکیبی بودن یک حکم را هم کشف کرد.

با این حال و علیرغم صورت‌بندی فوق‌الذکر، کانت در تمهیدات می‌گوید:

منشأ احکام هر چه باشد و صورت منطقی آن‌ها هر وضعی که داشته باشد، در آن‌ها به اعتبار محتوی فرقی وجود دارد که بر حسب آن هر حکم یا صرفاً توضیحی است و با آن چیزی بر محتوای شناسایی افزون نمی‌گردد و یا آن که توسیعی است و شناسایی با آن بسط پیدا می‌کند. نوع اول را می‌توان احکام تحلیلی و نوع دوم را احکام تألیفی نامید (کانت، ۱۳۹۰: ۹۶).

روشن است که در این فقره، تمایز بین احکام تحلیلی و ترکیبی با نظر به محتوای حکم و با توجه به آنچه حکم درباره آن است ترسیم می‌شود. گرم به فقره‌ای از نوشته‌های منطقی کانت هم اشاره می‌کند که در آن تمایز تحلیلی - ترکیبی با نظر به محتوای حکم و اشیایی که حکم در موردشان است طرح می‌شود:

مثالی از گزاره تحلیلی این است: به هر X که مفهوم جسم $(a + b)$ به آن تعلق می‌گیرد، بعد (b) هم به آن تعلق می‌گیرد.

مثالی از گزاره ترکیبی این است: به هر X که مفهوم جسم $(a + b)$ به آن تعلق می‌گیرد، جاذبه (c) هم تعلق می‌گیرد (Kant, 1992: 607).

پیداست که ارزش یا مقادیری که متغیر X در این جملات می‌گیرد «کلمات» یا «مفاهیم» نیستند. بنابراین، بر اساس صورت‌بندی منطق یشه (*The Jasche Logic*) احکام ترکیبی بیانگر نسبتی بین مفاهیم و اشیا هستند و نه نسبت بین مفاهیم با یکدیگر.

به این ترتیب، ماحصل تفسیر گرم از تصور کانت از تمایز تحلیلی - ترکیبی این است که احکام ترکیبی بیانگر نسبتی بین مفاهیم و شهودها هستند و نه نسبتی بین مفاهیم با یکدیگر: «تمایز مفهوم - شهود اساس تمایز کانت بین احکام ترکیبی و تحلیلی است» (Gram, 1968: 42). این جمله گرم نکته مهم اما مغفولی را یادآوری می‌کند. دیدیم که کانت در تقریرهای رسمی و مشهورش از نظریه حکم، اجزای سازنده حکم را مفاهیم می‌داند. این شیوه بیان باعث شده است که اهمیت تمایز مفهوم - شهود در کانت چندان جدی گرفته نشود. و به همین خاطر، در منابع تفسیری کانت کمتر به این نکته اشاره می‌کنند که تمایز مفهوم - شهود بنیاد تمایز تحلیلی - ترکیبی است.^۱

هنری آلیسون نیز همین مطلب را در مقدمه بلندی که بر کتاب *مباحثه کانت - برهارد* نوشته است به تفصیل شرح می‌دهد. آلیسون همان خط تفسیری گرم را دنبال می‌کند و می‌نویسد: «مسئله اصلی که در بن تمیز تحلیلی و تألیفی قرار دارد، مسئله منطقی رابطه بین محمول و مفهوم موضوع در حکم ... نیست، بلکه این مسئله استعلائی یا مادی است که آیا محمول در رابطه واقعی با آن عین قرار دارد یا نه» (کانت، ۱۳۸۳: ۱۰۱). آلیسون ویژگی‌های زیر را برای احکام تحلیلی برمی‌شمارد که همگی علیرغم اختلاف در تعابیر، بیانگر مضمونی واحد هستند (همان: ۱۰۳):

۱- احکام تحلیلی ارجاع وجودی ندارند.

۲- مسئله اعتبار عینی، اطلاق‌پذیری و امکان واقعی مفهوم در احکام تحلیلی مطرح نیست.

۳- احکام تحلیلی فقط با محتوای یک مفهوم سر و کار دارند نه با ارتباط آن مفهوم با یک شیء ممکن. جان کلام آلیسون این است که احکام تحلیلی فقط روابط بین مفاهیم را بیان می‌کنند و در این نوع احکام، هیچ شیء و عین (object) ممکن (داده‌شده در زمان و مکان) مدلول مفهوم موضوع قرار نمی‌گیرد. فقط در احکام ترکیبی است که موضوع حکم به اشیا و اعیان ممکن (داده‌شدنی در زمان و مکان) دلالت می‌کند.^۹

رابطت هانا نیز در نوشته‌های متعدّد خود تمایز تحلیلی - ترکیبی را بر تمایز مفهوم - شهود مبتنی می‌کند. بنا به نظر هانا، تمایز تحلیلی - ترکیبی تمایزی بین دو نوع صدق و بین دو نوع محتوای ذهنی، معنایی و قصدی (intentional) است (Hanna, 2015: 248):

۱- صدق به یمن محتوای مفهومی ... (صدق تحلیلی)

۲- صدق به یمن اشیا ... فراتر از محتوای مفهومی (صدق ترکیبی)

هانا نیز مانند گرم معتقد است که تمایز تحلیلی - ترکیبی باید چنان صورت‌بندی شود که امکان فروکاستن حکم ترکیبی به تحلیلی منتفی شود. به نظر هانا، این فقط زمانی ممکن است که «تمایزی نافروکاستنی بین دو نوع تصوّر یا شناخت آگاهانه معطوف به شیء» وجود داشته باشد: شهودها و مفاهیم (Hanna, 2001: 45). از آن جا که به نظر هانا شهودها و مفاهیم دو نوع تصوّر نافروکاستنی هستند، احکام تحلیلی و ترکیبی هم که از ارتباط بین مفاهیم با مفاهیم (صدق تحلیلی) و شهودها با مفاهیم (صدق ترکیبی) پدید می‌آیند، به یکدیگر فروکاسته نمی‌شوند.

به این ترتیب، تصوّر رایج از نظریه حکم کانت را باید تصحیح کرد. احکام تحلیلی نسبت بین دو مفهوم را بیان می‌کنند و احکام ترکیبی نسبت بین یک شهود و یک مفهوم. به بیانی دیگر، احکام ترکیبی می‌گویند که یک شیء یا عین (که با تعبیر موضوعی (subject expression) به آن اشاره می‌شود) در ذیل یک مفهوم (که با تعبیر محمولی به آن اشاره می‌شود) قرار می‌گیرد.

۲. برخی لوازم نظریه حمل ضمنی

گفتیم که آلیسون معتقد است (الف) احکام تحلیلی ارجاع وجودی ندارند، (ب) مسئله اعتبار و واقعیت عینی درباره آن‌ها مطرح نیست و (ج) فقط با محتوای یک مفهوم سر و کار دارند. آلیسون از این رأی نتیجه بسیار مهمی می‌گیرد. به نظر آلیسون، این تفسیر از کانت مسئله ترکیبی بودن را در ارتباط وثیق با «شهود» و «حساسیت» قرار می‌دهد. آلیسون به درستی می‌گوید که «این یکی از مضامین اساسی نقد است که ذهن تنها از طریق شهود است که می‌تواند در رابطه مستقیم با یک عین قرار گیرد» (کانت، ۱۳۸۳: ۱۰۸). این مدعا حکم ترکیبی را به شهود گره می‌زند. بر این اساس، هم احکام ترکیبی پسینی و هم احکام ترکیبی پیشینی با شهود مرتبط می‌شوند. آلیسون یک گام پیشتر می‌گذارد و مسئله حکم ترکیبی پیشینی را با مسئله امکان یافتن اعیان برای موضوع حکم یکی می‌داند: «مسئله تبیین امکان احکام تألیفی پیشینی با مسئله

تبيين رابطه مفاهيم پيشيني ما با اعيان يا اعتبار عيني اين مفاهيم، يكي است» (همان: ۱۰۵). اين سخن آيسون كاملاً با اين نظرگاه مولتك گرم همخوان است كه «تلقی كانتی از پيشيني ريشه در تمايز تركيبي - تحلیلی دارد» (Gram, 1966: i).

از اين نظرگاه، می توان پرسش اصلي كانت، «حكيم تركيبي پيشيني چگونه ممكن است؟»، را به اين صورت تقرير كرد: چگونه می توان بدون رجوع به تجربه، از اشيا و اعيان شناختی داشت؟ به عبارت ديگر، آیا همانطور كه كثرات حسّي تجربی مواد، محتوا و اعيانی برای مفاهيم تجربی فراهم می کنند، كثرت يا كثراتی هم وجود دارند كه مواد، محتوا يا اعيانی برای مفاهيم محض فراهم کنند؟ از آن جا كه صورت‌های حكم (judgmental forms) در جدول احكام و صورت‌های مفهومی (conceptual forms) در جدول مقولات محض و تهی هستند و ماده و محتوایی فراهم نمی کنند، بار ایفای اين نقش بر دوش شهود محض قرار می گیرد. اينك پرسش اين خواهد بود كه آیا در شهود محض ما كثراتی وجود دارند كه چنين نقشی ایفا کنند؟ كانت بر اين تصور بود كه كثرات زمان و مكان می توانند ایفاگر چنين نقشی باشند. آن‌ها همچون ماده و محتوای احكام تركيبي پيشيني عمل می کنند. وقتی مسئله حكم تركيبي پيشيني را با مسئله امکان یافتن «اعیان» و اشيا برای موضوع حكم يكي بدانيم، نظریه حكم ضمنی معنای روشنی به پرسش چگونگی امکان احكام تركيبي پيشيني می دهد و مؤلفه‌های دوگانه اين پرسش (پيشينيّت و تركيبيّت) را به خوبی طرح می کند: چگونه می توانيم بدون رجوع به تجربه (پيشيني)، در خودمان و در ساختار ذهن مان كثرتی از «اعیان» (تركیبي) را بیابيم كه به حكم ما واقعیت، کلیت و ضرورتی «عینی» و واقعی بخشند؟ اين تفسير از كانت مزیت مهم ديگری نیز دارد. هرگاه مسئله احكام تركيبي پيشيني را همان مسئله امکان «اطلاق پذیری مفاهيم غيرتجربی يا پيشيني بر متعلقات تجربه» بدانيم، راه برای ربط دادن مسئله تركيبي پيشيني به مسئله شاكله سازی نیز هموار می شود. بنا به اين تفسير، مسئله احكام تركيبي (پسینی و پيشینی) به طور کلی اين است كه چگونه می توان برای مفاهيم، ما به ازای عینی و خارجی یافت؟ و مسئله احكام تركيبي پيشيني به طور خاص را به اين صورت می توان تقرير كرد: «چگونه می توان برای مفاهيم محض فاهمه اعيانی در شهود پیدا كرد؟» به بيان ديگر، چگونه می توان مفاهيم محض فاهمه را «مصدق دار» كرد، يعنی مصاديق و نمونه‌هایی برای اين مفاهيم یافت؟ در اینجا هم، نظرگاه آيسون و گرم كاملاً مشابه است.^{۱۱} از نظر گرم، بخشی از كوشش كانت در اعمال روش استعلایی اين است كه صورتی از استدلال عرضه كند كه بر اساس آن بتوان نشان داد كه مفاهيم محض مابعدالطبیعی مصادیقی دارند؛ يعنی اعيان و اشيايي در ذیل اين مفاهيم قرار می گیرند (Gram, 1968: 13).

تشخيص اهميت مسئله مصداق يابی برای مفاهيم محض فاهمه از دو حيث تفسيری و تاريخی بسيار مهم است. از حيث تفسيری، وقتی مسئله مصداق يابی را در پيش چشم داشته باشيم، برخی قطعات كانت روشن تر و برجسته تر می شوند. برای مثال، قطعه زیر را در نظر بگيريد:

اما اين بسط بیشتر مفاهيم به فراسوی شهود حسّي ما، ما را به جایی نمی رساند. ... زیرا ما هيچ شهودی در اختيار نخواهيم داشت كه وحدت تركيبي خودآگاهی ... بتواند بر

آن‌ها اطلاق شود ... فقط شهود حسی و تجربی ما می‌تواند مفهوم و معنایی به آن‌ها ببخشد (B 148-9). (تأکیدها از خود کانت است.)

واژه‌های «مفهوم» و «معنا» (یا «مدلول») که در پایان این قطعه آمده‌اند، ترجمه واژه‌های آلمانی *Bedeutung* و *Sinn* هستند که معنایی معادل «مفهوم»، «معنا» و «مدلول» دارند. این قطعه مختصر با وضوح تمام نشان می‌دهد که پرسش‌های مربوط به معنا و دلالت مفاهیم بخش مهمی از دغدغه‌های کانت در فلسفه نظری‌اش بوده‌اند. مسئله معنا و دلالت از این حیث برای کانت مهم است که او به دنبال یافتن مصادیقی برای مفاهیم محض است. مزیت تفسیری نظریه حمل ضمنی این است که فقراتی مثل فقره مذکور را در کانون توجه مفسران قرار می‌دهد.

از حیث تاریخی، این نوع نگاه به فلسفه کانت، ارتباط این فلسفه را با مراحل آغازین فلسفه تحلیلی (۱۸۸۰-۱۹۳۰) و نیز پدیدارشناسی هوسرل روشن می‌کند. یکی از دغدغه‌های مهم فیلسوفان تحلیلی نخستین (فرگه، راسل، ویتگنشتاین، شلیک، کارنپ) و هوسرل مسئله معنا بود. آنچه در بین برخی از تاریخ‌نگاران فلسفه معاصر «سنت معناشناختی» (*semantic tradition*) نام گرفته عبارت است از تأملات فلسفی در باب معنا، نحو منطقی، دلالت و ... به نظر می‌رسد فیلسوفان این سنت در دلمشغولی‌شان به مسئله معنا از مباحث و پرسش‌های منطقی - معناشناختی کانت متأثر بوده‌اند.

پرسش و مسئله دیگری هم هست که اهمیت تفسیر جدید از نظریه حکم کانت را آشکار می‌کند، مسئله‌ای که در کتاب‌های تفسیری کانت کمتر به آن توجه می‌شود. کانت در نامه مشهوری به شاگردش مارکوس هرتس، که در میان کانت‌پژوهان به نامه هرتس (*The Herz Letter*) مشهور است، پرسش مهمی را طرح می‌کند. کانت می‌پرسد: «بنیان نسبت آنچه در ماست و آن را «تصور» می‌نامیم، با شیء چیست؟» (Kant, 1999: 133). به بیان ساده، تصورات چگونه بر اشیا دلالت می‌کنند؟ کانت در ادامه توضیح می‌دهد که نحوه دلالت مفاهیم تجربی بر اعیان چندان دشوار نیست، زیرا این مفاهیم از اشیا برگرفته می‌شوند و بنابراین مسئله مطابقت تصور و شیء در قلمرو مفاهیم تجربی چندان مطرح نیست. از طرف دیگر، اگر شناخت یا تصور ما خود شیء را پدید می‌آورد باز هم مسئله مطابقت مطرح نمی‌شد. اما از نظر کانت مشکل اینجاست که ما دسته‌ای از تصورات را داریم که نه متأثر از اشیا پدید آمده‌اند و نه اشیا را پدید آورده‌اند. مفاهیم محض فاهمه همین دسته از تصورات هستند. اکنون، می‌توان گفت پرسش فلسفه نقادی این است: «چگونه می‌توان نشان داد که این مفاهیم بر اعیان و اشیا دلالت دارند؟» نظریه حمل صریح که اجزای سازنده حکم ترکیبی را مفاهیم می‌داند، مانع از آن شده است که این پرسش به نحوی روشن و صریح مطرح شود، پرسشی که کانت آن را «کلید کل راز مابعدالطبیعه» (ibid: 133) دانسته است.^{۱۲}

مسئله به همین جا ختم نمی‌شود. ارتباط تمایز مفهوم - شهود با تمایز تحلیلی - ترکیبی اهمیت تمایز دیگری را نیز روشن می‌کند. کانت در نقد عقل محض (A 730-1/B 758-9) و در درس‌گفتارهای منطق تمایزی می‌گذارد بین دو شیوه ساختن مفهوم: «ساختن یک مفهوم متمایز» (to make a distinct concept) و «تمایز ساختن یک مفهوم». (to make a concept distinct). نکته

بسیار مهم این است که کانت این تمایز در شیوه ساختن مفهوم را به تمایز تحلیلی - ترکیبی ربط می‌دهد و می‌نویسد: «ساختن مفهوم متمایز روش ترکیبی است، و متمایز ساختن یک مفهوم روش تحلیلی است» (Kant, 1992: 298). تفاوت این دو شیوه ساختن مفهوم در چیست؟ کانت می‌گوید:

وقتی مفهومی متمایز می‌سازم، از اجزا شروع می‌کنم و از این اجزا به سوی کل حرکت می‌کنم. در اینجا، هنوز هیچ نشانه‌ای (marks) در اختیار نیست. من نشانه‌ها را فقط از طریق ترکیب به دست می‌آورم. سپس، از طریق این روند ترکیبی، تمایز ترکیبی ناشی می‌شود که از طریق آنچه به عنوان نشانه، فراتر از مفهوم، در شهود (محض یا تجربی) اضافه می‌شود، مفهوم من از محتوا را واقعاً گسترش می‌دهد (ibid: 568-9).

در روش تحلیلی، مفهومی از پیش موجود را واضح و متمایز می‌کنیم. اما در روش ترکیبی، از طریق خود فعل ساختن، مفهومی واضح و متمایز پدید می‌آوریم. روش پدید آوردن تمایز ترکیبی و گزاره ترکیبی را می‌توان به این صورت ترسیم کرد:

ساختن مفهوم متمایز ← نتیجه فعالیت ← مرتبط با شهود ← مرتبط با عین (کانت، ۱۳۸۳: ۱۱۲)

به این ترتیب، ساختار احکام تحلیلی، ترکیبی پیشینی و ترکیبی پسینی روشن می‌شود: در احکام تحلیلی، هر دو جزء سازنده حکم، یعنی موضوع و محمول، مفهوم هستند، اما در احکام ترکیبی، اجزای سازنده حکم شهودها و مفاهیم هستند. در احکام ترکیبی، شهودها در جایگاه موضوعی قرار می‌گیرند و مفاهیم در جایگاه محمولی. تنها تفاوت احکام ترکیبی پسینی و احکام ترکیبی پیشینی این است که در احکام ترکیبی پسینی، شهودهای تجربی در جایگاه موضوع قرار می‌گیرند، اما در احکام ترکیبی پیشینی، شهودهای محض در حد موضوع حکم می‌نشینند (کانت، ۱۳۸۳: ۱۰۹، ۱۲۸، ۵۷، Gram, 1968: 103-4, Hanna, 2001:192-3).

با این تفسیر، تلقی ما از ساختار منطقی - معناشناختی حکم ترکیبی هم عوض می‌شود. بر اساس این تفسیر، دیگر نمی‌توان شهودها را فقط متعلق حکم ترکیبی دانست. شهودها در جایگاه موضوعی حکم قرار می‌گیرند و بدل به بخشی از محتوای معنایی (semantic content) حکم می‌شوند. گرم این نکته مهم را یادآوری می‌کند که شهودها دو نوع نقش ایفا می‌کنند. این درست است که شهود شیئی است که تعبیر جزئی به آن دلالت می‌کند. اما از نظر گرم، این نقش شهود منافاتی با این ندارد که شهود نقش و کارکردی معنایی یا منطقی نیز داشته باشد (Gram, 1968: 36). آلیسون با ارجاع به گرم از این بحث می‌کند که برخلاف نظر مفسرانی چون کمپ اسمیت و پیتون، نباید شهود را صرفاً احساس یا عینی دانست که مفهوم درباره آن است، چرا که به قول گرم، چنین برداشتی از شهود «کارکرد بازنمایی‌گرانه» (representative function) شهودها را نادیده می‌گیرد (کانت، ۱۳۸۳: ۱۲۰).

بنا به این تفسیر، می‌توان اشکالات پنج‌گانه‌ای را که پیش از این آوردیم مرتفع کرد. بر اساس تحلیل کانت از تفاوت شهود و مفهوم و استدلال‌های او در دفاع از تمایز شهود - مفهوم، شهودها هرگز نمی‌توانند از مفاهیم یا مجموعه‌های مفاهیم ساخته شوند (Gram, 1968: 34). تمایز ذاتی بین شهود و مفهوم و تقلیل‌ناپذیری شهودها به مفاهیم موجب می‌شود که احکام ترکیبی برآمده از شهودها و مفاهیم را هرگز

نتوان به احکام تحلیلی تقلیل داد. همانطور که گرم می‌گوید، هدف کانت از طرح «استدلال از راه حجم‌ها»^{۱۳} و «استدلال از راه همتهای نامتجانس» این بوده است که وجود شهودها و تفاوت ذاتی آنها با مفاهیم را نشان دهد (39: 1968, 172: 1980, 58-9: 1982). با فرض درستی این دو استدلال کانت، تمایز تحلیلی - ترکیبی به قوت خود باقی می‌ماند و منتقدان کانت نمی‌توانند ادعا کنند که حکم ترکیبی قابل تبدیل به حکم تحلیلی است.

اگر دلایل و شواهد ما موجه باشد، باید نتیجه بگیریم که کانت در کتاب‌های نقد و تمهیدات نظریه حکم خود را قدری گمراه‌کننده صورت‌بندی کرده است. نسبت موضوع و محمول در همه احکام نسبتی بین مفاهیم نیست. فقط احکام تحلیلی نسبت بین مفاهیم را بیان می‌کنند. احکام ترکیبی نسبت بین مفاهیم و شهودهایی را که در ذیل آن مفاهیم قرار می‌گیرند بیان می‌کنند.^{۱۴} با این توضیحات، می‌توان با گرم موافق بود که کانت دو نظریه حکم «صریح» یا «آشکار» و «ضمنی» یا «پنهان» را در آثار خود پرورده است.^{۱۵} کوشش ما این بود که نشان دهیم نظریه حکم یا حمل «ضمنی» یا «پنهان» نظریه حکم مختار و اندیشیده کانت است.

مزیت و برتری تفسیر کسانی چون گرم، آلیسون و هانا در این است که نه تنها با متون کانت و نحوه استدلال‌های او در بخش‌های مختلف کتاب نقد همخوان تر است، بلکه سه مسئله مهم نقد عقل محض را هم روشن تر می‌کند: مسئله احکام ترکیبی پیشینی، مسئله اطلاق مفاهیم محض مابعدالطبیعی بر اعیان تجربی، و مسئله شاکله‌سازی. بر اساس تفسیر گرم، آلیسون و هانا، این سه مسئله بیان‌های مختلفی از یک مسئله واحد هستند.^{۱۶} قوت تفسیر جدید این است که این سه مسئله به ظاهر متفاوت را در چشم‌انداز نوینی قرار می‌دهد و به مفسران کانت کمک می‌کند که فلسفه استعلایی را در افق روشن تری ببینند.^{۱۷}

نتیجه‌گیری

نتایج این مقاله را می‌توان در مدعیات زیر خلاصه کرد.

- ۱- صورت‌بندی صریح کانت از نظریه حکم، که در قطعات آغازین و مشهور نقد عقل محض و تمهیدات آمده است، با برخی دیگر از گفته‌های کانت و با شیوه استدلال‌های او در بخش‌هایی از کتاب نقد (خصوصاً بخش جدل استعلایی) ناسازگار است.
- ۲- یکی از راه‌ها برای حل این ناسازگاری^{۱۸} این است که قائل شویم نظریه حکم صریح کانت در واقع نظریه حکم اندیشیده او نیست^{۱۹} و نظریه حکم مختار او را باید بیشتر در استدلال‌های نقد و در آثار گمنام‌تر او چون رساله کشف و نامه‌ها و درس‌گفتارهای منطق جست.
- ۳- نظریه حکم ضمنی می‌تواند مشکلات پنج‌گانه‌ای را که در بخش اول این مقاله آوردیم حل کند. این نظریه نخست تمایز تحلیلی - ترکیبی را بر تمایز مفهوم - شهود استوار می‌کند، و سپس با استفاده از برخی استدلال‌های کانت در مورد وجود و چیستی شهود نشان می‌دهد که شهودها تفاوتی ذاتی با مفاهیم دارند و نمی‌توان آنها را به مفاهیم تقلیل داد.

۴- وقتی تمایز مفهوم - شهود مبنای تمایز تحلیلی - ترکیبی قرار می‌گیرد، تلقی ما از ساختار منطقی - معنایی احکام تحلیلی و ترکیبی تغییر می‌کند. احکام تحلیلی از مفاهیم تشکیل می‌شوند، اما احکام ترکیبی از مفاهیم و شهودها ساخته می‌شوند. در احکام ترکیبی پیشینی، موضوع حکم شهود تجربی است، و در احکام ترکیبی پیشینی، موضوع حکم شهود محض است.

۵- نظریه حکم ضمنی یا پنهان سه مسئله را در کنار هم می‌نشانند: مسئله احکام ترکیبی پیشینی، مسئله اطلاق مفاهیم محض مابعدالطبیعی بر اعیان تجربی، و مسئله شاکله‌سازی. بر اساس مسئله امکان احکام ترکیبی پیشینی، پرسش کانت این است که آیا می‌توان حکمی داد که درباره اعیان باشد، اما مستقل از تجربه باشد. مسئله اطلاق ناظر به این است که آیا می‌توان برای مفاهیم مابعدالطبیعی محض مصادیق و اعیانی (در شهود محض یا تجربی) یافت؟ و مسئله شاکله‌سازی عبارت است از یافتن «تفسیرهایی جزئی» یا «مدل‌های جزئی» برای مقولات محض فاهمه (Hanna, 2001: 30).^{۲۰} می‌بینیم که بر اساس تفسیر جدید، این سه مسئله عملاً بدل به مسئله‌ای واحد می‌شوند.

۶- تفسیر جدید تلقی نوینی از «شهود» کانتی طرح می‌کند. شهودها احساسات یا صرف‌اشیایی که متعلق حکم قرار می‌گیرند نیستند، بلکه وارد محتوای قصدی و منطقی - معناشناختی حکم می‌شوند.

از نظر ما، با توجه به همه قراین و شواهدی که در این مقاله آن‌ها را به اختصار مرور کردیم، نظریه حکم ضمنی نه تنها بسیاری از زوایای تاریخ فلسفه زبان، فلسفه منطق و مابعدالطبیعی استعلایی کانت را روشن می‌کند، بلکه ربط و نسبت فلسفه نظری کانت با مباحث معاصر را هم به خوبی نشان می‌دهد. برای مثال، در قلمرو فلسفه زبان، تمایز شهود - مفهوم نه تنها به ما کمک می‌کند که واکنش کانت به ایده لایب‌نیتسی - وولفی نظریه اندراجی صدق (containment theory of truth) را به‌درستی بفهمیم، بلکه ربط و نسبت تمایز کانتی با مباحث معاصر در باب تقابل مفهوم‌گرایی - نامفهوم‌گرایی را هم روشن می‌کند.

فلسفه منطق برای پیگیری لوازم نظریه حکم کانت زمین حاصلخیزتری است. وقتی تمایز شهود - مفهوم، معنای فعل حکم در فلسفه کانت و نسبت آن با منطق عمومی و استعلایی کانت را با همه لوازمش تصور کنیم، تفاوت تلقی او از منطق با تلقی فیلسوفان مسیحی و مسلمان گذشته که هستی‌مندهای منطقی را «معقول ثانی» می‌دانستند کاملاً آشکار می‌شود. کانت جدول مقولات و مفاهیم فلسفی خود مثل جوهر، علیت و ... را از جدول احکام استنتاج می‌کند و این نشان می‌دهد که از نظر او مفاهیم و نسبت‌های منطقی بر مقولات نوعی اولویت و تقدم دارند. از همین روست که مقولات کانتی (قبل از شاکله‌مند شدن) تهی هستند و بنابراین ربط و نسبت آن‌ها با اشیای تجربی بدل به مسئله اصلی نقد عقل محض می‌شود. اما در منطق قرون وسطی و منطق فیلسوفان مسلمان، مفاهیم منطقی «معقول ثانی» هستند و در مرتبه‌ای مؤخر از مفاهیم اولی و معقولات ثانیه فلسفی یا همزمان با آن‌ها پدید می‌آیند. و باز از همین روست که مسئله دلالت مفاهیم فلسفی در این نظرگاه پیش نمی‌آید، یا دستکم به آن صورتی که در فلسفه کانت مطرح است مطرح نمی‌شود. در اینجا امکان توضیح این مسئله نیست، اما به نظر ما تحلیل دقیق تصور کانت از

«حکم» و سایر هستی‌مندهای منطقی مثل «مفهوم»، «محمول»، «صورت منطقی»، «الفاظ مقوله‌ای»، «الفاظ مقوله‌پیوند» و ... می‌تواند نشان دهد که چگونه بسیاری از مسائل ایدئالیسم استعلایی از نگاه متفاوت کانت به منطق و فلسفه منطق سر بر می‌آورند. حاجت به گفتن ندارد که این نگاه متفاوت به منطق در بحث از صورت منطقی، معنا و دلالت معقولات ثانی (منطقی و فلسفی) لوازم پرده‌مانه‌ای دارد. از این گذشته، با این توضیحات روشن می‌شود که منطق کانت چگونه در حد فاصل منطق سنتی قدیم و منطق ریاضی جدید ایستاده است، زیرا این منطق با جدا کردن منطق عمومی محض از منطق استعلایی گامی در جهت نیل به صوری‌سازی بیشتر منطق سنتی بر می‌دارد.

معنای مابعدالطبیعه استعلایی کانت هم واضح‌تر می‌شود. برای مثال، پرسش از معنای دوگانه «ضرورت» بدل به پرسشی مهم می‌شود. از نظر کانت، احکام تحلیلی ضروری هستند. از طرف دیگر، احکام ترکیبی پیشینی هم ضروری هستند. ضرورت قضایای تحلیلی از این جهت است که تصور طرف مخالف این نوع قضایا آن‌ها را بدل به قضیه‌ای خودمتناقض (self-contradictory) می‌کند. اما کانت قائل است که در احکام ترکیبی (از جمله، ترکیبی پیشینی) می‌توان به شکلی سازگار، طرف مخالف قضیه را تصور کرد؛ یعنی تصور طرف مخالف قضیه محال نیست. در این صورت، این پرسش طرح می‌شود که «ضرورت» در احکام ترکیبی پیشینی چه معنایی دارد؟ آیا ضرورت در این احکام همان معنای مرسوم «تصورناپذیری طرف مخالف حکم» را ندارد؟ ما در اینجا مجال پاسخ مبسوط به این پرسش را نداریم، اما گمان می‌کنیم پاسخ به این پرسش در گرو فهم معنای درست ترکیبی بودن است، و فهم معنای درست ترکیبی بودن مشروط به فهم معنای درست عینیت (objectivity) است. ضرورت به این معنای مضیق غیرمنطقی و واقعی عبارت است از تحقق اشیا و اعیان در جهان‌هایی که در چارچوب شهودهای زمان و مکان تجربه‌پذیراند. و بنابراین، موضوع احکام ترکیبی پیشینی اشیا و اعیانی است که فقط در جهان‌های تجربه‌پذیر و هم‌صورت با ساختار شهود پیشینی ما وجود دارند. این معنا از ضرورت واقعی، ترکیبی و عینی فقط در چارچوب نظریه حکم ضمنی کانت روشن‌تر می‌شود.

همه این مسائل، پرسش‌ها و مقایسه‌ها از نظریه حکم ضمنی کانت زاده می‌شوند و به مباحث فلسفی متنوع و چشم‌اندازهایی مقایسه‌ای دامن می‌زنند که هم دستاوردهای فلسفی خواهند داشت و هم دستاوردهایی تفسیری. پرداختن به هر یک از این مسائل مجال دیگری می‌طلبد اما هدف ما از طرح این مسائل در بخش نتیجه‌گیری این بود که نشان دهیم مسئله اصلی مقاله حاضر با مسائل گسترده‌تر دیگری نیز مرتبط است.

اگر با این مدعیات موافق باشیم، در آن صورت باید در نظریه حکم مرسوم که به کانت نسبت داده می‌شود بازنگری کنیم. این کار مستلزم نگاهی دوباره به کتاب نقد، توجه جدی به درس‌گفتارهای منطق کانت، مطالعه نامه‌های کانت، و بررسی سایر آثار باقی‌مانده از اوست.^{۲۱}

پی‌نوشت‌ها

- برای ملاحظهٔ علل تقسیم هستی‌مندهای منطقی به سه نوع مفهوم، گزاره و استدلال در منطق قدیم، خصوصاً منطق قرون وسطی، بنگرید به Veatch, 1952: 17-20 و Maritain, 1946:1-11.
- ۱- کواین مفهوم «دلالت» را یکی از ده مفهوم اصلی معناشناسی می‌داند. برای ملاحظهٔ مفاهیم و مسائل اصلی معناشناسی فلسفی یا فلسفهٔ زبان، بنگرید به Quine, 1961: 130.
- ۲- تا آن جا که ما می‌دانیم، نخستین ترجمهٔ انگلیسی ناقص از نوشته‌های منطقی کانت به سال ۱۸۱۹ باز می‌گردد. این ترجمه، که به دست جان ریچاردسون انجام شده است، برگردانی از منطق بیسه است. با این حال و علیرغم وجود چنین ترجمه‌های اولیه‌ای از آثار منطقی کانت، این نوشته‌ها تا این اواخر از اهمیت چندانی برخوردار نبودند و مفسران برای فهم و شرح نظریهٔ حکم کانت عمدتاً به همان آثار مشهور کانت همچون نقد عقل محض و تمهیدات اکتفا می‌کردند. مشخصات کتاب‌شناختی ترجمهٔ جان ریچاردسون از این قرار است:
-Kant, I. (1819) *Logic From the German of Emmanuel Kant, M.A.... To Which is Annexed a Sketch of His Life and Writings*. Trans. John Richardson. London: Printed for W. Simpkin and R. Marshall.
- این کتاب با عنوان رسالهٔ کشف به فارسی ترجمه شده است. در این مقاله، ما به ترجمهٔ فارسی ارجاع می‌دهیم.
- ۳- آلبرتو کافا معتقد است که برخی از تحولات فکری قرن نوزدهم عبارت‌اند از «مراحلی از فرآیندی که نشان دادند کانت در این تصوّر که شهود محض او نقشی در علم بازی می‌کند بر خطا است» (Coffa, 1982: 682).
- ۴- معادل دقیق این اصطلاح را می‌توان واژهٔ «بازنمود» دانست، اما ما به تبعیت از آقای ادیب سلطانی (۱۳۶۲) این اصطلاح را «تصوّر» ترجمه کرده‌ایم. آقای ذاکری (۱۳۸۳) این اصطلاح را «تمثّل» ترجمه کرده است.
- ۵- گرم در نوشتهٔ دیگری بر این معیار (اندیشیدن یا نیندیشیدن به مفهوم محمول در مفهوم موضوع) نام «معیار پدیدارشناسانه» می‌دهد و می‌گوید این معیار دو چیز را با یکدیگر خلط می‌کند: «خلط وضعیت‌های روانی با نسبت‌های بین مفاهیم» (Gram, 1980: 157-8).
- ۶- و از همین روست که نوشته‌های منطقی کانت در چند دههٔ اخیر اهمیت بیشتری یافته است چرا که آرا و نظرات کانت در باب ساختار منطقی مفاهیم در درس‌گفتارهای منطق او به تفصیل بیان شده است. اساساً، تأملات معناشناسانهٔ کانت در باب ساختار مفاهیم و نحوهٔ دلالت آن‌ها را در مکتوبات منطقی کانت باید جست، چرا که علم منطق در زمان کانت معنای گسترده‌تری داشت و شامل مباحث معناشناسانهٔ امروزی هم می‌شد (Hanna, 2001: 15-6). از این گذشته، حضور پررنگ منطق سنتی و اجزای سه‌گانهٔ آن (مفهوم، قضیه، استدلال) را در ساختار کتاب نقد عقل محض هم می‌توان یافت. همانطور که گایر و وود در مقدمهٔ خود بر کتاب نقد نوشته‌اند، ساختار نقد مناظر با هستی‌مندهای منطق سنتی است: بخش «تحلیل مفاهیم» با مباحث ناظر به «مفهوم» مناظر است، بخش «تحلیل اصول» با مبحث «حکم»، و بخش «استنتاج‌های دیالکتیکی عقل محض» با مبحث «استنتاج» (Kant, 1998:5). لانیر آندرسون نیز در اثر اخیر خود به تفصیل دربارهٔ ساختار منطقی مفاهیم و «مضمون»، «مصادیق منطقی» و «مصادیق غیرمنطقی» آن‌ها بحث می‌کند و منطق مفاهیم در فلسفهٔ کانت را در چارچوب سلسله‌مراتب فورفوربوسی انواع و اجناس و منطق پورت رویال قرار می‌دهد. بنگرید به Lanier Anderson, 2015.

- ۷- این پرسش که احکام تحلیلی درباره مفاهیم هستند یا اشیاء، مسئله دیرینه‌ای در کانت‌شناسی است. بسیاری از مفسران بر این نظر بوده‌اند و هستند که احکام تحلیلی درباره مفاهیمی‌اند که در جایگاه موضوعی این احکام قرار می‌گیرند. هوبینگ لو — آدلر با استدلالی قانع‌کننده نشان می‌دهد که این تفسیری نادرست است و از نظر کانت، احکام تحلیلی درباره «عین به طور کلی = x» هستند (Lu-Adler, 2013:178).
- ۸- جانانان بنت هم به این نکته اشاره می‌کند و نظرگاه کانت را نوعی «تجربه‌گرایی در مفهوم» یا «تجربه‌گرایی در معنا» می‌نامد: «این مدعا که مفاهیم به شهودها نیاز دارند صورتی از تجربه‌گرایی در مفهوم یا تجربه‌گرایی در معناست. کانت معتقد است که معنای یک قضیه تابعی است از دلالت‌های آن قضیه در قلمرو تجربه بالفعل و ممکن، و قضیه‌ای که چنین دلالت و محتوای تجربی ندارد، هیچ معنایی ندارد» (Bennett, 1974: 27). رابرت هانا نیز تعابیر «اعتبار عینی»، «واقعیت عینی» و «معناداری تجربی» را به معنایی مترادف به کار می‌برد و می‌نویسد: «از این گذشته، کانت گهگاه مفهوم «واقعیت عینی» (objektive Realität) را به کار می‌برد تا تصورات از نظر عینی معتبری را توصیف کند که مشخصاً بر اعیان بالفعل یا واقعاً موجود اطلاق می‌شوند، و نه صرفاً بر اشیای ممکن» (Hanna, 2013).
- ۹- آلیسون در تفسیری که بر مقدمه کتاب *مباحثه کانت* — *ابرهارد* (۱۹۷۳) نوشته است، کاملاً از تفسیر گرم در کتاب *کانت، هستی‌شناسی و پیشینی* (۱۹۶۸) متأثر است و دین او به گرم را در سرتاسر بخش سوم مقدمه‌اش (صص ۱۶۶-۹۱) می‌توان دید.
- ۱۰- پرسشی که کانت در نامه به هرتس مطرح می‌کند در یادداشت‌های او، موسوم به Reflexionen، نیز آمده است. برای مثال، کانت در یادداشت شماره ۴۴۷۳ می‌نویسد: «پرسش این است: چگونه ما می‌توانیم اشیاء را به نحوی کاملاً پیشینی، یعنی مستقل از هر نوع تجربه، تصور کنیم. ... این که یک تصور، که خودش معلول شیء است، با آن شیء مطابق است به سادگی فهمیده می‌شود. اما مطلبی که آنقدرها روشن نیست این است که چگونه ممکن است چیزی که صرفاً زاده ذهن من است، به عنوان یک تصور با شیء مرتبط شود» (Kant, 2005: 138-9). ناگفته نماند که این یادداشت هم، مانند نامه کانت به هرتس، در سال ۱۷۷۲ نوشته شده است.
- ۱۱- استدلال از راه حجمها (argument from volumes) نامی است که گرم به استدلال کانت در A 39 / B 25 داده است.
- ۱۲- یکی از مباحث مهم در حوزه نظریه حکم کانت این است که اگر در احکام ترکیبی شهودها در جایگاه موضوعی حکم قرار می‌گیرند، کدام تعابیر موضوعی می‌توانند از متعلق و مدلول این شهودها حکایت کنند؟ گرم معتقد است که «تنها بازنماینده زبانی مناسب برای یک شهود، یا اسم خاص منطقی است یا سورهای منطقی محمولات همراه با بند ناظر به انحصار» (Gram, 1982: 60). مراد از «اسم خاص منطقی» اسما و ضمایر اشاره مثل «این» و «آن» و ضمایر شخصی مثل «من» است. و مراد از «سورهای منطقی محمولات همراه با بند ناظر به انحصار» تعابیری است مثل «فقط و تنها فقط یک ... وجود دارد که ...». برای ملاحظه بحثی در باب ویژگی‌های پنج‌گانه شهود و تلقی‌های مختلف از تعابیر موضوعی مناسب شهودها، (بنگرید به Hanna, 2001: 194-211).
- ۱۳- آلیسون و هانا با گرم هم‌نظراند که نظریه حکم مختار کانت همان نظریه‌ای است که گرم بر آن عنوان «نظریه حکم ضمنی یا پنهان» نهاده است. با این حال، اختلاف نظر آلیسون و هانا با گرم این است که آن‌ها معتقدند

کانت در واقع یک نظریه حکم بیشتر ندارد و انتساب دو نظریه حکم به وی نادرست است. (بنگرید به کانت، ۱۳۸۳: ۱۲۷ و Hanna, 2001: 193). برای ملاحظه پاسخ گرم به آلیسون، (بنگرید به Gram, 1980: 168).

۱۴- چنان که گرم می‌گوید، «فهمی درست از شاکله‌سازی شرط ضروری و بایسته فهم نظریه حکم ترکیبی پیشینی کانت است» (Gram, 1966: i).

۱۵- تفسیری که در این مقاله طرح کردیم، دغدغه‌های معناشناختی کانت را در «نامه هرتس» (فوریه ۱۷۷۲) فهم‌پذیرتر می‌کند. بر اساس این تفسیر، روشن می‌شود که چرا کانت در نامه‌اش به هرتس آن همه دلنگران جنبه‌های ارجاعی — دلالی مفاهیم محض مابعدالطبیعی است (Kant, 1999: 133-4). این نگرانی از آن روست که مسئله امکان احکام ترکیبی پیشینی در مابعدالطبیعه عبارت است از این مسئله که «آیا می‌توان برای مفاهیم محض مابعدالطبیعی مصداق، عین و شیئی در شهود (محض یا تجربی) یافت یا نه؟» پرسش کانت، به بیان ساده اما بسیار روشن‌گر جیمز فن کلیو، این است که «آیا وجود مفاهیمی پیشینی با دلالتی غیرتهی ممکن است — مفاهیمی که از تجربه برنیامده باشند، اما با این حال، بر اعیان تجربی اطلاق‌پذیر باشند؟» (Van Cleve, 1999: 33). پاسخ نهایی کانت این بود که در احکام ترکیبی پیشینی مابعدالطبیعی، تعینات شهود محض زمان در ذیل مقولات شاکله‌مندشده فاهمه قرار می‌گیرند. بنابراین، در این احکام، موضوع حکم یکی از تعینات زمان است، و محمول حکم، یکی از مقولات شاکله‌مندشده فاهمه. برای ملاحظه دلایل چنین تفسیری، بنگرید به Gram, 1968.

۱۶- بنا به توصیه تفسیری یوئینگ، «باید از این فرض شروع کنیم که احتمال ندارد یک فیلسوف بزرگ همواره تناقض‌گویی کند، و در نتیجه، هرگاه دو تفسیر در کار باشد که یکی آرای کانت را سازگار می‌کند و دیگری ناسازگار، باید اگر امکان معقولی در میان باشد، تفسیر اول را بر تفسیر دوم ترجیح دهیم» (Ewing, 1938: 4).

۱۷- از نظر گرم، علت این ناسازگاری در نظریه حکم کانت این است که کانت نظریه‌ای در باب حمل را از سنت منطقی پیش از خود (سنت لایبنیتیسی — وولفی) برگرفته بود که با تلقی‌اش از تمایز شهود — مفهوم سازگار نبود (Gram, 1968: 12).

۱۸- به بیان گرم، «بخشی از آنچه هنگام جستجوی شاکله دنبالش می‌گردیم یک شی است» (Gram, 1968: 102). یکی از مدعیات چالش‌برانگیز گرم این است که «شی» یا «عین» مورد نظر در جمله منقول بالا «شاکله استعلایی» است که نوعی شهود است. از نظر گرم، شهودها کارکردی دوگانه دارند: آن‌ها نه تنها «هستی‌مندهایی زبانی» اند و کارکردی منطقی — معنایی دارند، بلکه نوعی شی نیز هستند (Gram, 1982: 59, 1968: 36).

۱۹- آن دسته از آثار کانت که در زمان حیاتش منتشر نشده‌اند و با عنوان «Nachlass» شناخته می‌شوند (مجلدات ۲۳-۱۴ در مجموعه آثار کانت) امروزه در فهم و تفسیر آرای کانت اهمیت بسزایی یافته‌اند.

References

- Anderson, R.L. (2015) *The Poverty of Conceptual Truth, Kant's Analytic/Synthetic Distinction and the Limits of Metaphysics*. Oxford University Press, USA.
- Bennett, J (1974) *Kant's Dialectics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coffa, A. (1982) "Kant, Bolzano, and the Emergence of Logicism". *The Journal of Philosophy*, Vol. 79, No. 11, pp. 679-689.
- Ewing, A.C. (1938) *A Short Commentary on Kant's Critique of Pure Reason*. University of Chicago Press.
- Gram, M.S. (1966) *Two Theories of the A Priori*. Indiana University, Ph.D.
- Gram, M.S. (1968) *Kant, Ontology and the A Priori*. Evanston, Ill.: Northwestern University Press.
- Gram, M.S. (1980) "Kant and the Crisis of Synthetivity: The Kant-Eberhard Controversy". *Kant-Studien* 71 (1-4). pp. 155-180.
- Gram, M.S. (1982) "The Sense of a Kantian Intuition", in *Interpreting Kant*, ed. Moltke S. Gram. University of Iowa Press. pp. 41-67.
- Hanna, R. (2001) *Kant and the Foundations of Analytic Philosophy*. Oxford: Clarendon Press.
- Hanna, R. (2015) *Cognition, Content and the A Priori: A Study in the Philosophy of Mind and Knowledge*. OUP Oxford.
- Hanna, Robert. (2013) "Kant's Theory of Judgment." In Edward N. Zalta, ed., *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (summer 2013 edition)*. Available at <http://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/kant-judgment/>.
- Kant, I (1983) *Kritik der Reinen Vernunft*. Trans by Dr. Mir Shamseddin Adib-Soltani. Tehran: Amir Kabir Publications.
- Kant, I (2004) *On a Discovery According to which Any New Critique of Pure Reason Has Been Made Superfluous by an Earlier One*. Trans by Mehdi Zakeri. Qom: Mofid University Publications.
- Kant, I (2011) *Prolegomena to Any Future Metaphysics That Will Be Able to Come Forward as Science*. Trans by Gholamali Haddad Adel. Tehran: Markaz e Nashr e Daneshghahi.
- Kant, I. (1998) *Critique of Pure Reason*. Trans. and ed. P. Guyer and A. Wood. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. (1999) *Correspondence*. Trans. and ed. Arnulf Zweig. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. (2005) *Notes and Fragments*. Trans. Curtis Bowman, Paul Guyer, Frederick Rauscher, ed. Paul Guyer. Cambridge: Cambridge University Press.

- Lu-Adler, H. (2013) “The Objects and the Formal Truth of Kantian Analytic Judgments”. *History of Philosophy Quarterly*, Vol 30, No 2. pp. 177-93.
- Maritain, J. (1946) *An Introduction to Logic*. London: Sheed & Ward.
- Quine, W.V.O. (1961) *From a Logical Point of View: 9 Logico-Philosophical Essays*. 2nd Ed. New York: Harper & Row.
- Van Cleve, J. (1999) *Problems from Kant*. New York: Oxford University Press.
- Veatch, H.B. (1952) *Intentional Logic, A Logic Based on Philosophical Realism*. New Haven: Yale University Press.